

Департамент культури, туризму, національностей та релігій
Запорізької обласної державної адміністрації
Комунальний заклад "Запорізька обласна бібліотека для дітей "Юний читач"
Запорізької обласної ради

Лиха коса голодомору

До 85-х роковин трагедії Голодомору в Україні

Інформаційно-методичний матеріал

Запоріжжя,
2017

Лиха коса голодомору: До 85-х роковин трагедії Голодомору в Україні: інформаційно-методичний матеріал/укладач Л. В. Данилова. – Запорізька обласна бібліотека для дітей "Юний читач". – Запоріжжя, 2017. – 12 с.

Методичний матеріал стане в нагоді працівникам бібліотек для використання в роботі з метою популяризації літератури за даною тематикою та при проведенні заходів.

Розрахований на бібліотечних фахівців та широке коло читачів.

Укладач

Данилова Л. В.

Комп'ютерна верстка

Веселова Л. Г.

Відповідальний за випуск

Данилова Л. В.

Хто знав, хто вів смертям і стратам лік?

Де фільм, який нам показав би голод?

Отой проклятий 33-й рік?

Голод – це явище добре відоме історії. Він має свої причини, передусім природні. Держава (у нормальному розумінні цього поняття) мобілізує і матеріальні, і моральні ресурси на допомогу потерпілим. Держава регулює зусилля різних організацій, які надають допомогу. Преса заохочує таку добродійну діяльність, правителі дякують, і таким чином катастрофа перетворюється у велику акцію людської солідарності та допомоги.

Зовсім інша картина була в Україні 1933 року. Це був урожайний рік, і було це в країні, яку здавна називали житницею Європи.

Держава за допомогою каральних органів організувала реквізицію всіх хлібних запасів. Тоталітарна держава мобілізувала всі сили на конфіскацію у селян усяких їстівних запасів, а потім встановила стеження й кордон із заборонаю виїзду. Держава заборонила втручання всяких благодійних організацій і оголосила, що ніякого голоду немає. Було заборонено вживати слово «голод». Для втілення планів з індустріалізації,

відібраний у селян хліб держава експортувала за кордон за демпінговими цінами, а якщо не встигала вивозити, то зерно просто гнило і пропадало під дощем. Селяни висловлювали невдоволення. По країні покотилася хвиля репресій. Лише за три місяці – з листопада 1932 року по січень 1933 року – в селах України зареєстровано 436 збройних актів, за цей же час заарештовано 37 797 осіб, засуджено до розстрілу 719, вислано 2 533, відправлено в табори 8 003 особи. Але паралельно з цим тривав такий самий терористичний наступ на усі вияви української національної свідомості, на українську мову та її носіїв. Винищували село, бо 80% селян були українці – носії національної свідомості й традиційної культури. Голодомор пройшов етнічними кордонами України.

Друга причина голодомору полягала в тому, що Сталін розраховував таким чином притиснути селян України, які неохоче вступали в колгоспи. У 1932 році отримали непоганий врожай. Після здачі запланованого податку із Москви прийшло розпорядження збільшити здачу хліба державі. Після першого податку оголосили другий, потім третій. По селах почали їздити спеціальні продовольчі загони і забирати все до нитки. Люди ховали зерно, картоплю в ямах, криницях, у скиртах, на горищі, замазували в грубах, прикопували в могилах, але нічого не допомагало зберегти хліб.

Для забезпечення якнайшвидшої реалізації накреслень партії щодо комуністичної перебудови села Сталін та його прибічники розробили цілий комплекс репресивно-каральних заходів – це і хлібні штрафи, конфіскація майна, виселення, арешт, тюремне ув'язнення, розстріл. Жертвами тотального терору ставали не лише рядові селяни, а й керівники колгоспів, голови сільських рад, працівники райкомів та райвиконкомів. У переджнивні дні 1932 р. з'явилися «несуни». Виснажені голодом селяни крадькома м'яли колоски й несли зерно додому в кишенях, за пазухою. Коли про це довідались в Кремлі, уряд 7 серпня 1932 року прийняв спеціальний закон про охорону соціалістичної власності, яким за розкрадання колгоспного майна призначалася «вища міра соціальної відповідальності» - розстріл з конфіскацією або ув'язнення на термін не менше 10 років. Амністія в таких випадках заборонялася. Народ назвав цей законодавчий акт «законом про п'ять колосків».

В містах на хліб були введені картки. Вільно ніщо не продавалось. Селяни, тікаючи в міста і оминаючи військові кордони, щоб врятувати дітей від голодної смерті, залишали їх біля лікарень, на вокзалах. Але і це не рятувало. Так відомі факти про те, що в Запорізькому будинку немовляти, що знаходився по вул. Дзержинського, 7 (зараз це вул. Олександрівська) було замордовано 700 немовлят. Не маючи їжі, селяни пекли хліб з висівок із додаванням трави, варили бур'ян, їли бруньки з дерев, ловили горобців, ворон тощо.

Український письменник Борис Хандрос у документальній повісті «Мор», посилаючись на спогади очевидців, пише: «У 1932 р. втрюх: батько Гнат Петрович

Поляк, сестра Марія, мати Ірина Петрівна – заробили 800 трудовнів, а не отримали за них нічого. Все, що зродило, забрали до зернини. Голод почався у січні-лютому 33-го, коли закінчувалися останні припаси з власного городу. Опухлий батько благав сестру: Настуню, спіймай кішечку, заріжу і з'їм, бо дуже хочу їсти».

Навесні були зареєстровані непоодинокі випадки канібалізму. Відомо про 10 тисяч судів над людоїдами. Із спогадів Євгенії Іванівни Аврамович з Чернігова: «У 1933 році мене направили на практику в Ріпкінську лікарню. Завідуючий лікарнею наказав усім, хто звертається з проханням видати довідку про смерть родичів, писати в них, що смерть сталася від гострої серцевої недостатності. Кілька разів за такими довідками зверталася багатодітна мати. А одного разу міліціонер привів до нас дівчину 18-19 років і приніс усі довідки, які видавали її матері. З'ясувалося, що ця дівчина та її мати вбили і з'їли всіх молодших дітей, а потім збожеволіла від голоду дівчина вбила й матір, а коли її варила, сусіди заявили в міліцію, що з хати чути запах вареного м'яса».

При кінці березня голод душив людей у своїх лежачках уже з неймовірною силою. Життя в селах впало до найнижчого рівня, перетворившись у майже тваринячу боротьбу за виживання найпристосованіших.

Село перестало існувати як людська громада. Селяни, яким вдалося дожити до цього часу, позачинялися в стінах своїх хат. Люди так ослабли, що й за двері не могли ступити. Кожна хата стала одиницею, замкненою в собі. Взаємні відвідини зробилися рідкістю. Усі двері були позамикані на засув і позаставлювані зсередини, щоб ніхто не зміг вдертись до хати. Друзі і навіть родичі поробились чужі одне одному. Матері кидали своїх дітей, і брат відвертався від брата. На вулицях, на полях, на городах і в садках, на замерзлій річці – скрізь валялися замерзлі тіла померлих з голоду. Їхні трупи, в цілості збережені снігом і морозом, перетворились на скам'янілі пам'ятники. Вони стали меморіальними скульптурами на згадку про виморених голодом дітей, чоловіків і жінок, старих і молодих, обвинувачувальними актами проти офіційної комуністичної політики та моралі.

Семен Старів в своїй книзі «Страта голодом» згадує, що іншою ознакою близької смерті від голоду були воші – супутники нещасних і знедолених. Напівживі від недоїдання люди вже неспроможні були охайно себе тримати, не мали сили носити воду, а тим більше гріти її, щоб скупатись чи перепрати одяг і постіль. Люди не мали мила, змилків в очі ніхто не бачив і купити його було ніде: по-перше, люди не мали грошей, а, по-друге, їм заборонялось щось купувати в крамницях як таким, що не виконали плану хлібоздачі. Через це всі були брудні й завошивлені. Коли в людини, що помирає з голоду, починають холонуть руки й ноги, тоді воші перелазять до тепліших місць: до очних ям, до вух, до кутиків губ і в ніздрі. Як таке ставалося, то це вже була несхибна ознака, що стражданням нещасного ось-ось надійде кінець.

У січні ЦК ВКП(б), звинувативши Україну в навмисному саботуванні плану хлібозаготівель, прислав сюди як свого червоного губернатора Постишева – садистично жорстокого московського шовініста. Його призначення відіграло драматичну роль в житті усіх українців. Це саме Постишев приніс і запровадив у практику нову радянську російську політику в Україні. То була відверто проголошена політика свідомого й нестримного винищення всього українського. Внаслідок цієї нової кампанії проти «українського націоналізму» було репресовано чи не все керівництво так званої Української РСР, а також вчинено погроми в усіх українських культурних, освітніх та громадських закладах. З приїздом Постишева в Україну хлібозаготівельна кампанія перетворилась в кампанію насіннезаготівельну. Партія, позбавлена будь-яких людських сантиментів, вимагала від людей зерна: голод не був виправданням, щоб його не дати. До українських селян ставились з традиційним російським недовір'ям і зневагою, а померлих від голоду звинувачували в ледарстві, стверджували, що ніякого голоду немає, а помирають ті, хто відмовився працювати в колгоспі.

Коли дослідники говорять про голодомор 1932-1933рр., мається на увазі період з квітня 1932 по листопад 1933рр. Саме за ці 17 місяців, тобто приблизно за 500 днів, в Україні загинули мільйони людей. Пік голодомору прийшовся на весну 1933-го року. В Україні тоді від голоду вмирало 17 людей щохвилини, 1000 – щогодини, майже 25 тисяч – щодня. В Полтавській, Сумській, Харківській, Черкаській, Київській, Житомирській областях смертність населення перевищувала середній рівень у 8-9 і більше разів. У Вінницькій, Одеській, Дніпропетровській – рівень смертності був вищий у 5-6 разів.

Наведемо конкретні факти. На 01 січня 1932 року населення Запорізької області становило 2 971 317 чоловік. На 17 січня 1933 року залишилось 1 777 тисяч жителів. Восени-взимку 1932 року студенти Запорізького медичного технікуму одержували за картками 75 г. кукурудзяного хліба, а дітям видавали 25 гр. Влітку 1933 року студентам Ніжинських учительських курсів видавали щодня 100 гр. хліба, чай без цукру та варену без солі ботвіну.

Про пекельні муки і страждання наших людей у голодні 1932-1933 роки раніше писали, свідчили, згадували передовсім за кордоном. Письменник з діаспори Василь Барка (США), який сам пережив голод і бачив на власні очі жахи канібалізму, відтворив цю народну трагедію в романі «Жовтий князь», не сподіваючись, що його твір колись буде надрукований в Україні. Однак це сталося. Правда через 30 років після його написання, у 1961 році. В романі створено образ Жовтого князя (Сталіна) – демона зла, який несе з собою руйнацію і спустошення, сіє муку і смерть. За мотивами цього роману за сценарієм Сергія Дяченка та Леся Танюка було знято фільм «Голод – 33» (режисер – Олесь Янчук). Відомий і роман-хроніка «Марія» іншого українського

письменника Уласа Самчука, який в хронологічному порядку розповідає про голодомор в Україні на прикладі життя головної героїні Марії і охоплює події від її народження й до останніх днів.

Голодомор 1932-1933 років визнаний у всьому світі геноцидом українського народу. Геноцид (від грецького γένος – рід, плем'я та латинського caedo – убиваю) – цілеспрямовані дії з метою знищення повністю або частково окремих груп населення чи цілих народів за національними, етнічними, расовими або релігійними мотивами. У світі він вважається одним з найтяжчих злочинів проти людства.

Роберт Конквест із цього приводу написав: «Голод запланувала Москва для знищення українського селянства як національного бастиону. Українських селян нищили не тому, що вони були селянами, а тому, що вони були українцями».

10 маловідомих фактів про Голодомор

1. 2006 року Верховна Рада України офіційно визнала Голодомор 1932-1933 років геноцидом українського народу. Голодомор визнали геноцидом українців 23 держави: Австралія, Андорра, Аргентина, Бразилія, Грузія, Еквадор, Естонія, Іспанія, Італія, Канада, Колумбія, Латвія, Литва, Мексика, Парагвай, Перу, Польща, Словаччина, США, Угорщина, Чехія, Чилі і Ватикан.

2. Через брак достовірних демографічних даних того періоду чисельність втрат серед українців оцінюють по-різному: від 1,8 до 7,5 і навіть 10 млн. Однак більшість фахівців нині сходяться на думці, що прямих жертв Голоду було 3-3,5 млн.

3. Близько 81% загиблих від голоду в Україні були українцями, 4,5% – росіянами, 1,4 % – євреями, 1,1% – поляками. Серед жертв було також багато білорусів, болгар та угорців.

4. За даними Станіслава Кульчицького, восени 1932 року в Україні було майже 25тисяч колгоспів, яким влада висунула завищені плани хлібзаготівлі.

5. Першим про голод в СРСР повідомив англійський журналіст Малкольм Магерідж у грудні 1933 року. Магерідж засвідчив масову загибель селян, однак не назвав конкретних цифр. Після першої ж його статті радянська влада заборонила іноземним журналістам їздити по вражених голодом територіях України.

6. Саме слово «Голодомор» уперше з'явилося у друкованих працях українських емігрантів у Канаді та США у 1978 році. В СРСР на той час історикам дозволяли лише говорити про «труднощі з продовольством», але не про голод.

7. Із вуст партійного високопосадовця слово «Голодомор» вперше прозвучало у грудні 1987 року. У 1990 році в Україні дозволили публікацію книжки «Голод 1932-1933рр. в Україні: очима істориків, мовою документів»

8. У 2006 році СБУ розсекретила понад 5 тисяч сторінок державних архівів про Голодомор.

9. Закон «Про п'ять колосків» діяв до 1947 року.

10. «Чорні дошки» – це списки районів, сіл, колгоспів, підприємств, окремих осіб, які не виконували планів із заготівлі продовольства. У роки голоду потрапляння села на «чорну дошку» означало вирок його жителям.

Сценарій усного журналу «Забуттю не підлягає»

(до 85-ої річниці Голодомору в Україні)

До початку заходу відвідувачі бібліотеки, читачі знайомляться з книжковою виставкою-інсталяцією «Страта голодом». В оформленні виставки можна використати надломлені колоски жита, як символ репресій, скоєних радянським урядом над українським народом.

Усний журнал складається із кількох сторінок, кожна з яких подає певну інформацію, пов'язану з голодомором в Україні. Ці сторінки можуть мати

відповідний колір, наприклад, чорний – розповідь про причини голодомору, червоний – показ більшовицького терору, білий – вшанування пам'яті, хвилина мовчання за загиблими тощо.

Звучить мелодія М. Скорика «Свіча», на мультимедійному екрані – зображення палаючої свічки.

Читець 1: Не звільняється пам'ять, відлунює знову роками.

Я зітхну... Запалю обгорілу свічу.

Помічаю: не замки-твердині, не храми –

Скам'янілий чорнозем – потріскані стіни плачу.

Читець 2: Піднялись, озиваються в десятиліттях

З даліни, аж немов з кам'яної гори.

Надійшли. Придивляюсь: Україна ХХ століття.

І не рік, а криваве клеймо: «Тридцять три».

На екрані з'являються цитати:

«Жить стало лучше, жить стало веселей». *Йосиф Сталин*

«... А онде під тиним опухла дитина, голоднеє мре...» *Т.Г. Шевченко*

Ведуча: Ці фрази належать двом людям-антиподам, добре відомим в історії. Геніальний поет-гуманіст Тарас Шевченко правдиво показав усю трагічність життя українських селян за часів кріпацтва. На жаль, ці рядки виявилися пророчими й для нашої новітньої історії. Коли в «розквіті» соціалістичного будівництва тиран Сталін проголосив своє цинічно-блюзнірське гасло, привид голоду вже навис над Україною. Ми не повинні оминати жодної сторінки свого минулого, а трагедії 33-го й поготів. Тож відкриваємо першу чорну сторінку нашого усного журналу.

На екрані демонструються кадри з фільму «Хлібна гільйотина» про причини голоду в Україні.

Ведуча: Досі не віриться, що в Україні – житниці всієї тодішньої радянської імперії раптово зник хліб і люди залишились без зернини. Пухли старі й малі, вимирали роди й села. Смерть чигала на шляхах, на полі, по хатах. Її кістлява рука, здавалося, вдень і вночі не випускала своєї кривавої коси. А в новий 1933 рік уся Україна перетворилася на суцільну могилу. У світі не зафіксовано голодомору, подібно до того, який випав на долю наших дідів і бабусь.

Читці під мелодію М. Скорика зачитують спогади очевидців трагедії, використовуючи книги з фонду бібліотеки. Якщо є можливість запросити гостей, обізнаних з цією темою, очевидців – надати слово.

Ведуча: Перегортаємо наступну сторінку нашого журналу – вона біла. (*На екрані – свіча пам'яті*). Українське село гинуло мовчки. Наша мати – Україна божеволіла від горя і безвихідності. На її очах гинули безневинні діти, і з благанням зверталася вона до Богородиці.

Виходить читець в українському вбранні, читає «Молитву» К. Мотрич.

Читець: Сину Божий! Ісусе Христе! Спасителю наш!

Порятуй від голодної смерті мій народ,
у якого дика саранча забрала все до зернини.

Богородице! Матір наша небесна!

Свята Покрово, покровителько люду святоруського!

Чи не бачите, як доточують кров із могутнього українського дерева?

Чи ж не бачите криниці, повної українських сліз?

То не Україна вже, а велетенська могила.

Де ви, сили небесні?

Господи! Страждання, муки і горе мого народу
до Всевишньої скорботи зарахуй,
і біди й погибель від землі й народу суцього відведи.
Нині, прісно і навіки вічні відведи. Амінь.

Ведуча: Пропоную зараз запалити свічку скорботи і вшанувати хвилиною мовчання всіх, хто загинув у страшні 1932-33роки.

Дівчина, що читала молитву, запалює свічу скорботи, звучить «Реквієм» Моцарта, хвилина мовчання.

Ведуча: Наступна сторінка нашого журналу – червона. І мова піде про більшовицький терор.

Читець 1: Голодна смерть, напевно, найстрашніша,

Вона повільна, довга і тяжка,
Жахлива і пекельна, найлютіша,
Бо зводить з розуму й така тривка...

І це ж було... І ніде правди діти,
Що заподіяли цю смерть більшовики.
Дорослі мерли, старики і діти –
Це геноцид кривавої руки.

Читець 2: Щоб наш народ нескорений здолати,

Що прагнув волі і в борні стояв,
Його рішили в чорнозем загнати,

Щоб голову вже більше не підняв.

Вмирили сім'ї, вмирили села...

Бо все забрали, що народ зростив.

Статистика доволі невесела...

Мільйони більшовицький кат згубив.

На екрані демонструються кадри з фільму «Хлібна гільйотина» про червоний терор, Сталіна, Постишева та інших діячів більшовицького уряду.

Ведуча: Дорогі друзі, на сторінках нашого усного журналу ми, на жаль, не зможемо охопити всю історію голодомору 1932-1933 років. Але це зможуть зробити книги з фонду нашої бібліотеки. Тому остання – жовта сторінка нашого журналу присвячена саме їм.

Веде цю сторінку бібліотекар, який знайомить учасників заходу з художньою, науково-публіцистичною літературою з фондів закладу. Анонсує твір Василя Барки «Жовтий князь», пояснюючи значення жовтого кольору, а також твори Уласа Самчука «Марія», Роберта Конквеста «Жнива скоботи», Семена Старіва «Страда голодом», Володимира Сергійчука «Голодомор 1932-1933 років як геноцид українців» та інші твори.

Довідка до виступу бібліотекаря: У творі «Жовтий князь» символічно переплітаються три кольори: чорний, білий і жовтий. Геніальність автора в тому, що він зумів цією бідною кольоровою гамою передати багатюще розмаїття почуттів. Сучасна психологія, досліджуючи вплив кольорів на почуття людини, аргументовано довела, що жовтий колір збуджує апетит, чорний і білий в поєднанні між собою заспокоюють, нейтралізують почуття.

У наших предків, як зазначав Павло Чубинський, це поєднання було символом старості, забуття, смерті, зими. Отож можна логічно обґрунтувати генеалогію самої назви твору «Жовтий князь». Це не що інше, як персоніфікація голоду. Жовтий – показник ненаситності, спустошеності, яка підсилюється тематичною лексемою

«князь», що утверджує зверхність, могутність, непоборність і повновладдя. Вимальовується міфічна зловісна істота, схожа на фольклорний образ гоголівського Вія, що своїм поглядом перетворював усе на тлін.

Ведуча: Ось і перегорнули ми останню сторінку нашого журналу. Життя людське – найсокровенніший дар Божий і кожне – дорожче над усі цінності земні та небесні, і кожне має зберегтися в пам'яті поколінь і нинішніх, і прийдешніх, бо ми – люди. Тому прошу вас усіх взяти участь у акції «Запали свічку» і встановити її біля пам'ятника жертвам голодомору чи на підвіконні власної оселі на знак вшанування жертв голодомору, річниця дня пам'яті якого щорічно припадає на четверту суботу листопада.

Читець: Потрошать вітри обважнілі тугі колоски,
Зерно засівають по кров'ю омитому полі.
Маленька свічко, сльозися теплом і молись
а плач убієнних, за крики живих покаянні!

Звучить аудіозапис пісні Т. Петриненка «Господи, помилуй нас!». Ведуча, читці роздають учасникам заходу свічечки і по п'ять зв'язаних між собою колосків пшениці чи жита. Потім всі учасники заходу покладають ці колоски до пам'ятника жертвам голодомору.

Список використаної літератури

Книги

Василенко, В. Голодомор 1932-1933 років в Україні як злочин геноциду: правова оцінка / В. Василенко. - К.: ВД ім. О. Теліги, 2009,-48 с.

Великий голод в Україні 1932-1933 років: у 4 томах,- К.: ВД Києво-Могилянська академія, 2008.

Веселова, О. М. Голодомори в Україні, 1921-1923, 1932-1933, 1946-1947: Злочини проти народу / О. М. Веселова. - К.- Нью-Йорк:

М.П. Коць, 2000.- 271 с.

Геноцид українського народу: Голодомор 1932-1933 років. - К.: ВД ім. О. Теліги, 2008.- 48 с.: іл.

Голодомор 1932-1933 років в Україні: Запорізький вимір. - Запоріжжя: Просвіта, 2008. – 320 с.

Конквест, Р. Жнива скорботи /Р. Конквест. - Луцьк: Волинська мистецька агенція «Терен», 2007. - 454 с.

Лиха коса голодомору 1932-1933.-К.:Україна, 2008.- 432 с.

Сергійчук, В. Голодомор 1932-1933 років як геноцид українців / В. Сергійчук.- Вишгород: ПП Сергійчук М. І., 2015. – 132 с.

Старів, С. Страта голодом/ С. Старів.- К.: ВЦ «Просвіта», 2002. – 272 с.

Статті з газет і журналів

Васильєв, С. Геноцид 1932-1933 / С. Васильєв// Військо України.- 2016.-№11.- С.50-53.

Воля, О. Чорні жнива 33-го: Пам'яті жертв голодомору /О. Воля// Українська літературна газета.-2016.- №23.- 25 листопада.-С.4-5.

Гладун, О. Втрати від 1933 року – більші, ніж за період гітлерівської окупації / О. Гладун // Голос України. - 2016.-№226.- 26 листопада.-С.5.

Голота, Л. Незгасна свіча Джеймса Мейса/ Л. Голота// Слово просвіти. - 2016.- 27 жовтня. - №43.-С.10-11.

10 фактів про Голодомор // Позакласний час.- 2016.- №10.- с.37-38.

Конарева, Л. Скільки українців загинуло під час Голодомору / Л. Конарева // Урядовий кур'єр .- 2016.- №49.- 15 березня.-С.1,4.

Кульчицький, С. Про міжнародне визнання Голодомору геноцидом / С. Кульчицький // Історія в рідній школі. - 2016.- №10.-С.20-25.

Липовецький, С. Штучний голод могла придумати тільки комуністична влада / С. Липовецький // Країна. - 2016.-№46.-С.47-50.

Маловідомі факти про голодомор // Шкільна бібліотека. - 2016.- №10.- С.80-81.

Петренко, М. Чому немає прощення: [Голодомор 1932-1933 р.р] / М. Петренко // Літературна Україна. - 2016.- №44.- 17 листопада.-С.1,10.

Сергійчук, В. Втрати від Голодомору 1932-1933 років набагато більші, ніж вважають українські демографи / В. Сергійчук // Голос України. - 2017.- №17.- 28 січня. - С.8.

Сталін боявся втратити Україну. Тому вирішив стратити її: [Підбірка статей про голодомор] // Країна.-2016.-№45.-С.3-23.

Швець, В. Чому Голодомор став можливим? / В. Швець // Літературна Україна. - 2015-№45.- 26 листопада - С.1,10,13.

Сценарії

Берташ, Т. Мітинг-реквієм, присвячений пам'яті жертв Голодомору/ Т. Берташ // Виховна робота в школі.-2015.-№10.-С.35-38.

Білецька, Н. Родинна зустріч «Пала поминальна свіча!»/ Н. Білецька // Все для вчителя. - 2017.-№2.- С.22-23.

Бужак, Л. Україна пам'ятає. Світ визнає: [Сценарій про голодомор 1932-1933 р.р.] / Л. Бужак // Все для вчителя. - 2015.- №10.- С.7-8.

Глушко, В. Прости нас, пам'яте, прости! :[Усний журнал до 80- х роковин голодомору]/ В. Глушко // Позакласний час. - 2013.- №19-20.-С.1-8.

Гусак, Л. Голодомор 1932-1933 рр. і стирання пам'яті: [Сценарій]/ Л. Гусак // Все для вчителя.-2016.- №1.-С.23-24.

Довжанин, Г. Людської пам'яті мости...:[Сценарій про голодомор]/ Г. Довжанин // Позакласний час.-2016.- №10.-С.35-36.

Мельник, Л. «Слова гостріші за багнет...»: [Сценарій про голодомор]/ Л. Мельник// Все для вчителя. - 2016.- №3.- С.25-26.

Притуляк, Н. Чорна сповідь моєї країни: [Сценарій про голодомор]/ Н. Притуляк// Шкільна бібліотека. - 2013.- №19-20.- С.53-56.

Сірокваша, Т. Голгофа України. Пам'яті жертв голодомору 1932-1933 років: [Сценарій] / Т. Сірокваша // Вивчаємо українську мову та літературу. Позакласна робота. - 2016.- №11.- С. 30-33.

Комунальний заклад "Запорізька обласна бібліотека для дітей
"Юний читач" Запорізької обласної ради

69006
м. Запоріжжя
вул. В.Лобановського, 14

Телефони: (061) 236-85-62
236-85-63
236-86-27
236-86-49
Факс: 61) 236-85-62

Ел. пошта: zobd@ukr.net
Сайт: zobd.zp.ua